Metges escriptors a Catalunya (i 3)

Dídac Parellada

Fragments del discurs llegit per l'Acadèmic Electe Dr. Dídac Parellada i Feliu, el 14 de desembre de 1986 en l'acte del seu ingrés a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona.
Disponible a: http://www.ramc.cat/composicio/324-Didac%20Parellada%20i%20Feliu.pdf

Llorenç Villalonga i Pons

El mallorquí Llorenç Villalonga és el més internacional dels nostres metges novel·listes[1,2] i un escriptor formidable. Em plau, com exemple, recordar un paràgraf seu sobre una estada a Itàlia, l'estiu de l'any 1939 —justament en vigílies de la guerra mundial—, i diu:

«En un mes, Itàlia ens havia entrat al cor. S'hi vivia en una anàrquica i fecunda espontaneïtat. Tot estava més o menys ordenat aparentment, però a les oficines d'informació les oficinistes que parlaven tres idiomes, molt guapes i amables, donaven els "rassegnamenti" equivocats. Per tot hi havia rellotges, però no sempre marxaven. Als teatres i espectacles, bastant dolents, es feia una pintoresca campanya antifrancesa. Demanaven "Tunisi". Volien arribar a "Parigi per ferrovia". Així ho cantaven els soldats i així hauria agradat tothom. Fora de les cançons de "music-hall", no es veien enlloc preparatius bèl·lics. Mussolini, grotesc i simpàtic, cometia vertaderes imprudències, declarant des del balcó del "Palazzo Venezia". Però no es construïen refugis antiaeris, no hi havia moviment militar. Els uniformes, això sí, eren bells, propicis a conquistar París en tren de luxe. Haurien tingut, potser, èxit a Montmartre. ¿Hitler, no viatjava? Perquè en quinze dies Roma, sense més que prendre vermut dolç –"troppo dolce" – als bars de la "Via Vittorio Véneto", hauria pogut informar-se de moltes coses...».

Aquest paràgraf em sembla característic de Llorenç Villalonga, que d'una manera desenfadada t'ensenya sempre coses, com quan comenta "la història complicada de la pobra Palmira...; però qualsevol història és complicada. La psicologia d'una formiga pot contenir més dramatisme que la d'un heroi de Dostoiewski. Una gota d'aigua es compon de milions de móns. No queda més remei que renunciar a la curiositat".

Joaquim Molas afirma, segurament amb raó, que "en conjunt, l'obra de Llorenç Villalonga, no és sinó unes vastes memòries personals i, alhora, col·lectives. No es tracta d'una mera qualificació literària, sinó d'unes memòries reals. I explícites". Així "com els grans escriptors il·lustrats, no busca en escriure sinó el seu plaer".

En els seus llibres, hi aporta, potser amb una mica d'exageració, una certa actitud de subjectivitat i de relativitat, com en la seva "Introducció" que acaba dient:

"Per altra part, psicològicament no hi ha mentides i quan la fadrina empesa ens conta que l'han volguda violar tres vegades, ella mateixa, la trapacera, ens mostra el marxamo de la seva personalitat histèrica. ¿Fóra paradoxal afirmar que no sortim de nosaltres mateixos i que fins de la mentida estem condemnats a ser nosaltres, a proclamar les nostres veritats?".

"A fi de no embullar-m'hi, i perquè el lector no s'embulli dins aquesta nebulosa que és sempre la persona humana, és pel que he cregut convenient canviar-me el nom. Jo som i no som Salvador Orlan. Desig que això quedi ben entès. Sàpiga el lector, per començar, que Salvador Orlan, protagonista d'aquelles *Memòries* falsejades i compostes, sols és Llorenç Villalonga en el sentit en què Flaubert era Madame Bovary".

Està clar que, en realitat, la novel·la no viu mai només d'una realitat, perquè és, sobretot, imaginació. I l'ésser o el no ésser, no és cap problema en la literatura de ficció, com quan Shakespeare fa sortir en el *Somni d'una nit d'estiu* un home amb un cap de ruc. I en llegenda, el centaure Quiró és el centaure Quiró, i res més. Però cal no oblidar que és llegenda, semblantment a com la novel·la no és més que novel·la. I si algú s'ho pren com si fos veritat, la culpa no és pas del novel·lista, ans de la manca de sentit crític del lector. Aquesta és la raó que invocava Goethe quan se l'acusava de la quantitat de joves que s'havien suïcidat en llegir *Werther*. I és que moltes vegades ens falta de saber distingir. Però, al meu entendre, convé sempre saber on és la veritat.

Un punt que em sembla interessarà a tots vostès és el deliciós punt en què explica la seva vocació mèdica, contant-nos que "jo creia, equivocant-me, que la Medicina m'ajudaria a comprendre 'la incògnita de l'home', que sols es pot atènyer, segons he vist després, per mitjà de la filosofia i la imaginació; i cercant un terme mig, he acabat per dedicar-me a la psiquiatria". (Una mica, com Jaspers). Però jo diria que, a més de la psiquiatria, cercà la seva autocomprensió també en l'escriure. Perquè, en l'escriure, hi sóc jo.

El bon novel·lista ofereix coneixement i experiència —potser sense que ni ell mateix se n'adoni—. Hi ha paràgrafs que qui sap si són escrits sense cap mica d'intenció,

però mostren un significat definitiu. Vegeu, si us plau, el següent paràgraf de Villalonga:

"Per aquells dies —quan era encara un infant molt menut—, vaig tenir un pensament impiu. Com que era dolent i no estava disposat a esmenar-me (si em donaven pa i xocolata, tirava el pa per terra), vivia ple de por davant la idea que Déu, que és just, em castigàs. Però tal vegada, me vaig dir, algun savi descobrirà que no hi ha Déu i tot anirà millor. La meva infantesa es preparava a realitzar tot de coses prohibides, i Déu em feia nosa. Molts anys després, sentint-me vell i no desitjant acabar-me per complet, he comprès que Déu ens en fa molta de falta".

I és que fins i tot en el material personal més banal, hi batega sempre la transcendència. Encara que no ens ho sembli. L'aspiració a l'absolut, la necessitat —tranquil·la o angoixosa— de la creença ens furga a molts com la gana o com la set, amb la diferència que aquestes sensacions sabem què són i el com podem apaivagar-les, mentre que l'aspiració a l'absolut pot sentir-se tan sols com un malestar, un neguit, que no sabem desxifrar, ni —per tant— remeiar. Però el poeta, o el novel·lista, pot besllumar l'essència del problema, i fins mostrar-nos-la, per alliçonar-nos, àdhuc sense que ell mateix en tingui consciència ni pretensió de fer-ho.

D'altra banda, Villalonga em fa gràcia perquè descriu una colla de converses en les quals els interlocutors no diuen més que bajanades, però les diuen amb una gran solemnitat, amb un tarannà intel·ligent i saberut. Però tot d'una, el lector s'adona que Villalonga està ridiculitzant no tan sols tantes de converses convencionals mancades d'interès, d'enginy i de substància, ans estrafà una befa de la vida social superficial i buida, carregada tan sols, potser, d'hipocresia o de babauïtat. Allò és un cafarnaum sense solta ni volta, una enganyifa sensacional. Potser perquè una de les coses més difícils a la vida és ser senzill, verídic, seriós, normal. I així caldria que fóssim: assenyats, constructius, tolerants, autèntics, purs. Per això ell retrata perfectament i amb molta gràcia les bestieses i banalitats que la gent assegura amb un gran èmfasi. Com el cas que explica d'aquell individu que conegué a Múrcia, i que després, «quan vaig tornar a Ciutat m'escriví una postal en la qual em jurava "amistad eterna", i resulta que mai més no he tornat a saber res d'ell».

D'anècdotes com aquesta, n'explica moltes. I la conclusió que en podem treure és que per la major part de la gent la vida és viscuda simplement com un sainet, una comèdia amb més o menys solta —encara que dins de cada sainet potser hi hagi amagada una tragèdia paorosa—.

Villalonga és un gran humorista i un caricaturista. Quan l'home es fa gran i acumula una experiència reiterada en el coneixement de les persones; i sobretot quan hom veu també la gent pel seu dedins —de dins de l'escenari del teatre de la vida, com li passa al metge—, llavors hom pot percebre la quincalla i la llauna, potser pintada amb purpurina, de l'enveja, de la gelosia, de l'ambició, de la sanitat inflada i presumida, de la hipocresia, d'una falsa convicció dels propis mèrits, de les contradiccions internes de les personalitats (moltes vegades incomprensibles), aleshores t'adones que realment som com unes caricatures de nosaltres mateixos, uns ninots que ens deixem dur per objectius falsos, molt sovint inexactes i tan carregats d'errors o tan mistificats, que tan sols ens poden portar envers el fracàs, la desgràcia i la fatalitat. Una fatalitat que nosaltres mateixos, tontament, hem contribuït a fabricar. La nostra ceguesa és total, absoluta, i en alguna manera, ridícula. Per això el caricaturista que ens ensinistra, mereix el nostre respecte i agraïment.

Vull dir que em sembla que podem considerar Villalonga com un moralista —encara que sigui un moralista irònic i dissimulat—.

Admiro Villalonga per moltes coses, una d'elles per la seva especial sensibilitat per les ironies filosòfiques. Una d'elles, diu: "El suïcidi és un pecat, i és, a més a més, una beneiteria, perquè a la fi tot arriba". Una altra és la de Beckwith, un potentat nord-americà afincat a París, que es feia amb gent molt rara, i que, segons contava, rebia a casa seva una societat molt barrejada; però aclareix que "en realitat no resultava tan mesclada, sinó monòtona: invertits i dones de mala conducta. I tothom es feia psicoanalitzar". "No sé perquè" —comenta—, "ja que el 'complex' pescat i fet sorgir a flor de pell, resultava sempre el mateix".

Trobo magnífica i vertadera la frase que diu que "és retratant els altres com ens retratem nosaltres mateixos".

També fa de futurista, contant els grans progressos de la medicina esmentant la penicil·lina, l'estreptomicina i la panmorbosina, que ho guareix tot. I "quasi no hi havia reumàtics, i els vells semblaven joves". "La sexualitat havia passat a tercer o quart terme, en part perquè les repressions no l'excitaven". En canvi, «l'amnèsia senil estava en plena vigència, i una Maria Antònia de vuitanta anys s'exclama: "Que contenta estic de pensar que amb la pluja no hauré d'anar a l'escola", mentre sentia una felicitat de nou anys». I és que el metge, encara que en aquell moment no exerceixi, encara que llavors actuï com escriptor, mai no deixa d'ésser el metge, i d'ésser fidel a la seva peculiar vocació.

Eduard Bertran i Rubio

He promès, també, fer referència a Bertan i Rubio. La seva novel·la *El doctor Storm* és alhora una mostra de ciència-ficció de fa un centenar d'anys —com una anticipació— i també l'exposició de la polèmica entre una medicina materialista i una altra d'espiritualista. Bé és veritat que rebutja, amb un gran reforçament argumental, qualsevol posició exclusivament materialista; però també és cert que, d'acord amb una filosofia integral, accepta que

en realitat existeix en la persona una entitat biològica innegable, i una altra espiritual, que per Bertan i Rubio és també evident. Sigui com sigui, la novel·la és interessant, bonica i expressiva de la mentalitat de tota una època. A més, posseeix una bellíssima redacció, que fa gaudir tot bon llegidor. I a fe que em dol no poder-ne dir res més.

Lluís Suñé i Molist

Igualment cal esmentar *Los misterios del hospital*, del doctor Suñé Molist. Tant ell com el doctor Bertran i Rubio, foren puntals importantíssims d'aquesta Reial Acadèmia, i resulta ben agradable el fer ara avinent la seva exemplar sol·licitud acadèmica constant i cordial.

Aquesta novel·la, també molt ben escrita, té un argument més aviat prim: un estudiant de medicina que s'enamora d'una noia, és a dir, un tema clàssic i etern. Tot això amb la descripció de l'ambient universitari d'aquell temps, que és la part de la novel·la que més m'ha seduït. Però aquella noia té un accident presumiblement comicial, i és internada a l'hospital. Llavors apareix la desesperació de l'estudiant, que voldria evitar a la noia molèsties i malestars, i acompanyar-la contínuament, amb una mica, potser, d'exagerada teatralitat —probablement molt d'aquella època fàcilment llagrimosa—. Després passa al departament de les "boges" i el "manicomi" —una gran sala rodejada d'un banc fix a la paret, plena d'infeliços maníacs, que es passejaven cantant o gesticulant; passaren després per un pati, tancat amb fortes reixes, en el qual hi havia un centenar de bojos, ja més excitats... —; i, a més, baixant una curta escala, arribaren a un pis que feia pendent, on se'ls acabà la llum del dia, per falta de finestres; i venia un corredor, vertader túnel tenebrós, humit i infecte, que estava al dessota mateix del pati de l'hospital; i en el corredor hi havia, de tant en tant, unes portes llardoses...: i cada porta representava un calabós, mil vegades pitjor que una talpera, ...reduït i fúnebre, brut... Tot això, descrit a *Los misterios del hospital*, sembla que correspon a l'Hospital de la Sant Creu; i aquesta descripció em sembla molt important per a la història de la psiquiatria, car seria l'expressió del tipus de l'assistència psiquiàtrica d'un temps determinat. Segons diu Suñé i Molist en el Pròleg de la novel·la, quan manifesta que "si diem la veritat, i després ens diuen realistes, no ens hi hem pas d'enfadar, car més aviat ens ho prendrem com un aplaudiment dirigit al nostre desig d'exposar les coses tal i com realment són". Això és el que més m'ha interessat de la novel·la de Suñé i Molist. Perquè potser la descripció podria justificar un diàleg amb el servei d'arquitectura responsable de les venerables pedres de l'antic Hospital de la Santa Creu...

Abans d'abandonar el contacte amb el doctor Suñé i Molist, permeteu-me recordar que fa justament un segle —el dia 9 de desembre de 1886—, ell llegia el seu Discurs de recepció en aquesta mateixa Reial Acadèmia, que tractava sobre la "Higiene de l'esperit". Suggestiu tema, que em portaria a moltes consideracions, que defujo per impossibilitat material de comentar-les. Però deixeu-me que us ofereixi un paràgraf en el qual s'assenyalava, molt abans que Freud, l'existència d'una vida psíquica inconscient. Aquest paràgraf diu així: "Tinc molt present el cas d'un jove que en ple deliri cloroformic es posà a parlar en basc; al desvetllar-se de l'anestèsia no es recordava gens d'haver après paraules de l'esmentada llengua. Tan sols pogué dirme que quan era infant a casa seva havien tingut un criat basc, que cantava cançons del seu país. I és que la ciència està molt ben proveïda de casos semblants que confirmen l'emmagatzematge inconscient d'impressions molt remotes que semblaven, per la seva fugacitat, que no podien haver deixat cap mena de petjada en el cervell". Aquesta observació, i la seva interpretació, honoren el doctor Suñé i Molist.

Joan Giné i Partagàs

I ara passem, per finalitzar, a una novel·la del doctor Joan Giné i Partagàs, titulada *Los misterios de la locura*. Com es veu, en aquella època tot era titllat de misteriós. Era, em sembla, un vestigi de la literatura romàntica, com permet versemblantment deduir-se del subtítol *Memòries de ultrafrenia* (presumiblement derivat de les cèlebres *Memòries d'ultratomba*, de Chateaubriand), o sigui, memòries de més enllà de la raó —car més enllà de la raó hi ha la bogeria, que és la vertadera protagonista o el tema central de la novel·la, amb la qual l'autor volia divulgar entre els metges i els profans el concepte que la bogeria "és una malaltia com qualsevol altra, i curable com també qualsevol altra, si s'empren a temps els poderosos remeis que té la medicina mental, els detalls de la qual estudien precisament els doctors Ricard Pons i Bertan, Joan Caral i Villamala–; és a dir, Giné i Partagàs volia invalidar i combatre el tan estès error de la incurabilitat de la psicosi, i promoure el tractament precoç, exercint una autèntica educació sanitària davant del problema de les malalties mentals. Tot això es desprèn de les seves mateixes paraules, a l'escriure aquesta "novel·la científica" —és ell qui ens parla—, "per dissipar les tenebres" i "per popularitzar la noció vertadera de la malaltia mental", a través d'una "divulgació científica, revestida de formes atractives i amenes, com pot consentir la gravetat d'aquest assumpte".

La trama de la novel·la és senzilla: un noi, en plena experiència eròtica és sobtadament esglaiat per un improvís esdeveniment morbós, fúnebre. I com a conseqüència, elabora una reacció esquizofrènica, que queda relatada i descrita pel mateix pacient, al dictat d'una lúcida autoobservació, netament de ciència-ficció, en la qual el Jo conscient, incontaminat, comunica el que ell contempla, des d'un minúscul observatori, què és el que passa en el seu cervell i en el món, on apareix no gens menys que una re-

volució a Cerebròpolis —el país cerebral, naturalment—, assaltada per la "tribu bestial de les Vesànies, constituïda per Il·lusions, Al·lucinacions, Impulsos i Deliris, que es revolten contra la raó, el Jo o el Sentit Comú, no podent la suprema Direcció de la Ment exercir la seva funció ordenadora i harmonitzadora.

No tinc temps per contar l'argument d'aquesta obra; però vull expressar la meva opinió que aquesta novel·la és un testimoni de la psiquiatria de fa un centenar d'anys; i que en ella hi ha molts punts que, més enllà de la mera anècdota, ens ofereix un material valuosíssim per a la història de la psiquiatria. I en ella hi ha també intuïcions tan magnífiques com l'anticipació de l'Autisme, al produir-se una separació entre Cerebròpolis i el Cosmos (és a dir, entre la psique individual i l'ambient familiar i social, relacions que resten tallades, perdent-se la seva connexió). Cosa que incita Giné a procurar "lligar caps", per a referir prompte i assenyadament aquestes mateixes relacions entre el malalt amb la família i d'altres persones que estaven més vinculades amb el pacient.

Demano perdó per l'excessiva extensió de les pàgines dedicades als metges novel·listes. Però és que ells ens ensenyen tantes coses i tan bé, que no m'he sabut estar d'escriure'n el que en realitat és tan sols un tast de totes les coses que se'n podrien dir.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Parellada D. Metges escriptors a Catalunya (1). Annals de Medicina. 2014;97:189-192.
2. Parellada D. Metges escriptors a Catalunya (2). Annals de Medicina. 2015;98:45-48.